

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXVIII.

Fasc. 2.

BATÓ SZILVIA

**A büntetésekre vonatkozó elvek Kossuth
Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844)**

SZEGED
2006

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis

ATTILA BADÓ, ELEMÉR BALOGH, LÁSZLÓ BLUTMAN, PÁL BOBVOS,
LÁSZLÓ BODNÁR, ERVIN CSÉKA, JÓZSEF HAJDÚ, MÁRIA HOMOKI-
NAGY, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS
MARTONYI, IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY,
BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, IMRE SZABÓ,
LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BADÓ ATTILA, BALOGH ELEMÉR, BLUTMAN LÁSZLÓ, BOBVOS PÁL,
BODNÁR LÁSZLÓ, CSÉKA ERVIN, HAJDÚ JÓZSEF, HOMOKI-NAGY
MÁRIA, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, PACZOLAY
PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, SZABÓ IMRE,
TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

A Pesti Hírlap korszakos jelentőségét a magyar történettudomány és sajtótörténet igen korán felismerte, számos rész tanulmány jelent meg különböző vonatkozásairól. A magyar sajtó történetét bemutató hatalmas vállalkozás keretében Kosáry Domokos elemezte és foglalta össze az első magyar politikai lap történetét.¹ Kossuth Lajos lapjának a büntetőjogi modernizációban betöltött szerepe a magyar büntetőjog-történet egyik legelterjedtebb toposza, de mindeddig nem történt meg a teljes körű vizsgálata, csak részeredmények jelentek meg.²

A Pesti Hírlap alapvetően öt részből állt: a 'Vezércikket' követően a 'Fővárosi újdonságok', ezután a vidéki hírek rovatai ('Megyei dolgok', 'Vidéki levéltárca', 'Királyi városok köréből', nem állandó rovatok), a 'Külföldi napló' és az 'Értekező' került sorra. Ezt módosította 1843 májusától az országgyűlési rovat, amely sok vonatkozásban átalakította a lap arculatát. A rovatok semmiképpen sem tekinthetők „egyenrangúnak”, mert mindegyiknek külön tematikája, funkciója, stílusa, eszközei és mindebből következően olvasóközönsége volt. Ugyanarról a témáról – jelen esetben a büntetési elvekről – minden rovatban mást és máshogyan kellett megjelentetni, mert csak így jutottak el az információk a közönség minden tagjához.

A Kossuth Lajos által meghonosított vezércikk elvileg minden olvasóhoz szólt, egyfajta programadója volt az adott lapszámnak. Fontos vagy esetleg fontosnak látszó társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozott komoly, de lelkesítő hangon.

A fővárosi rovat mintegy ellenpontozva a kezdést, lényegesen könnyedebb és humorosabb hangot ütött meg, inkább a nagyvárosi újságírást jelenítette meg, szenzációkat és érdekességeket is gyakran közölt. Főként az „ikervárosokban” élőknek, vagy az érdeklődő vidékieknek szólt.

A megyei és városi rovatok az ország lakosságának többségéről és többségének szóltak. Egységes stílusról nem lehet ennek kapcsán beszélni, hiszen találkozhatunk itt világos és pontos fogalmazást alkalmazó, nagy szakmai ismeretekkel rendelkező levelezővel csakúgy mint lelkes, de kevésbé kiforrott szerzővel. A témákat javarészt a szerkesztőség határozta meg, így abban már egységesebb a rovat.

¹ A Pesti Hírlap történetének legújabb és legrészletesebb összefoglalása KOSÁRY DOMOKOS: *Kossuth Lajos a reformkorban*. Budapest, 2002, 206–316.

² Az első évfolyam általános részi és büntetőjogi vonatkozásaira további irodalommal: BATÓ SZILVIA: Anyagi büntetőjog és sajtó a reformkorban. *Collega* 5 (2001/1) 47–50; BATÓ SZILVIA: Közvélemény és büntetőjog a reformkori Magyarországon. *AETAS* 2001/3–4, 182–216; BATÓ SZILVIA: Büntetőjogi eszmék a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841). In *Publ. doct. jur. Szeged*, 2001, Tom. I. 7–48; BATÓ SZILVIA: A büntetőjogi modernizáció országos programja a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841). In *Jogtörténeti Tanulmányok VIII*. Szerk.: BÉLI GÁBOR – KAJTÁR ISTVÁN – SEKERES RÓBERT. Pécs, 2005, 71–88.; BATÓ SZILVIA: Büntetőjogi kérdések a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841). *Jogtörténeti Szemle* (2005/3) 66–75.

A külföldi hírek rovata vegyes olvasóközönségnek szólt, hiszen a „kis színek” után a komoly elemzések következtek.

Az 'Értekező' volt a lap legnehezebben befogadható része, az itt megjelent közlemények egy része kifejezetten tudományos teljesítménynek tekinthető.

Az országgyűlési rovat szintén nagy közönséget célzott meg, hiszen az olvasók olyan információkhoz juthattak hozzá, amelyet más forrásból nem, vagy csak nagyon nehezen szerezhettek volna meg.

A büntetési katalógus átalakításának igényével és a gyakorlati megvalósításával kapcsolatban más-más feladatot látott el minden rovat. A vezércikk kijelölte a problémát, rámutatott a visszasságokra, felmutatta az egyedül üdvözítőnek tűnő megoldást, vagy esetleg alternatív lehetőségeket mutatott be, majd a többi az egyéb rovatokra hagyta.

A 'Fővárosi újdonságok' kiemelt egy-két botrányos esetet, de emellett a civil társadalom kezdeményezéseiről is beszámolt.

A megyei rovat elsősorban adatbázisul szolgált a viszonyok pontosabb megismeréséhez, hogy legalább a kiinduló helyzetet tisztán lássák reformok kezdeményezői. Emellett sikeres és kevésbé gyümölcsöző helyi megoldásokat mutattak be. Büntetőjog-történeti szempontból ennek a rovatnak kettős szerepe van. Egyrészt megmutatja a „valós képét” a vármegyei igazságszolgáltatásnak. Ez azért lényeges, mert a jogtörténet számára nem ismertek a részletek, csak néhány általánosított megállapítás szerepel a szakirodalomban. Másrészt vélhetően pontosan ezek az információk kezdték el a jogászai gondolkodás és a bírói jogalkalmazás egységesítését. A megyei hírekkel „kinyílt a világ”, egy szorgalmas olvasó már nemcsak saját megyéjének eseményeit és a határos törvényhatóságok jelentősebb történéseit ismerte, hanem az ország másik végéből is kapott információkat.

A külföldi beszámolók ezt a nyitást csak fokozták. Büntetőtörténeti kérdésekben ez volt az egyetlen rovat, amely a modernizáció egyes útjait és a feladatokat meg tudta mutatni, az egyes külföldi hírek, a német kodifikációs viták, az angol börtönökről szóló leírások és a francia büntetőjog néha furcsa megoldásai mind-mind követendő vagy elvetendő példát mutattak a magyar reformtörekvésekhez.

Az 'Értekező' pedig a többi rovatban napvilágot látott adathalmazt „rendezte”: magyarázatokkal szolgált a már összegyűjtött információk alkalmazásához vagy irányt mutatott az alaposabb tanulmányozáshoz.

A büntetési katalógus megváltoztatásával összefüggésben a büntetésekre vonatkozó elvekre is találunk utalásokat és példákat a Pesti Hírlap hasábjain. A rovatok közül a 'Rövid közléseken', az egyéb vidéki hírekben és a hirdetésekben kívül mindenhol feltűntek. Természetesen a politikai hírlap keretei között és a rovatok jellegzetességei miatt nem lehet szó kidolgozott és teljesen ismertetett elméletekről. Legtöbbször csak jelszavak és lelkes félmondatok formájában szerepeltek, de a büntetőjogi gondolkodás szempontjából nagyon lényegesek.³

³ A korszakban kialakult célméletekre vonatkozó irodalomból a következőkre építettem: HELLER ERIK: *A büntetőjogi elméletek bírálata, bevezetésül a büntetésiskiszabás elméletéhez*. Budapest, 1924 (HELLER 1924); FÖLDVÁRI JÓZSEF: *A büntetés tana*. Budapest, 1970 (FÖLDVÁRI 1970);

A tanulmány a Pesti Hírlap Kossuth Lajos által szerkesztett teljes anyagát, vagyis 365 számot elemez végig. A feldolgozás minden egyes rovatra és közleményre kiterjed, függetlenül annak típusától vagy műfajától. A kutatás során hírek tekintetben minden olyan egy szerzőtől egy lapszámban megjelent közleményt, amely egy adott témával foglalkozott. Abban az esetben, ha egy hosszabb egybefüggő szövegen belül nyomdatechnikailag jól elkülöníthetően több téma jelent meg, akkor minden egyes témát önálló hírként kezelek. Ilyen lehet például egy vármegyei közgyűlés napirendjének és a hozott döntéseknek az ismertetése.

A hivatkozás a korabeli újságírói szokások miatt, amely szerint a vidéki levelezők jelentős része nem a valódi nevén vagy egyenesen név nélkül publikált, eltér a megszokottól. Csak a 'Vezércikk' és az 'Értekező' rovatokban címmel megjelent közleményekre történik „szabályos hivatkozás”, vagyis a szerző mellett a teljes címet is kiírom. Az összes többi közleménynél csak a lapszám és az oldalszám kerül megjelölésre.

1. Általános jogelvek és büntetőjogi alapelvek

A lapban két olyan utalást találunk, amelyek a büntetésekre vonatkozó elméletek meghatározó voltát hangsúlyozták. Kossuth Lajos sárospataki diákéveire történt visszaemlékezése során a jogi oktatás egyik legfontosabb hátrányaként említette, hogy a „büntetési philosophia” nem került szóba a kollégiumban.⁴ A főrendi tábla börtönrendszerekről szóló ülésén ezt úgy fogalmazta meg „egy gróf”, hogy az elmélet 10 vagy több év alatt változhat, és ez befolyásolhatja a börtönökre vonatkozó elveket is.⁵ Részben ezzel magyarázható, hogy a korszak politikus-jogász reformerei ekkora jelentőséget tulajdonítottak a kérdésnek.

A legáltalánosabb büntetési rendszerre vonatkozó alapelv a törvény előtti egyenlőség. A mai jogfelfogás ezt az elvet a jogállamiság legalapvetőbb és mindent átható követelményének, mintegy kiindulópontnak tekinti az egész jogrendszerre vonatkozóan.⁶ A későrendi társadalom alapelve viszont a jogegyenlőtlenség, vagyis a rendi állástól függő jogok és kötelezettsége rendszere volt. Ez a teljes jogrendszer, az összes jogágot lefedte,⁷ így a tágan értelmezett büntetőjogot is. Az eljárás-

HORVÁTH TIBOR: *Büntetési elméletek fejlődésének vázlatja*. Budapest, 1981 (HORVÁTH 1981); NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 2004 (NAGY 2004), 351–359; FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Budapest, 2002 (FÖLDVÁRI 2002), 235–243; KABÓDI CSABA: A büntetési elméletek és büntető eszközök párhuzamos életrajza. In KABÓDI CSABA – LŐRINCZ JÓZSEF – MEZEY BARNA: *Büntetéstan alapfogalmak*. (Szerk. Kabódi Csaba). Budapest, 2005, 17–43 (KABÓDI 2005), 32–33.

⁴ Pesti Hírlap (PH) 1841/102, 856.

⁵ PH 1843/298, 767.

⁶ NAGY 2004, 56, 59.

⁷ BALOGH ELEMÉR: A magyar büntető anyagi jog dogmatikatörténetének kezdetei. *Jogtudományi Közöny* 52 (1997) 469–484 (BALOGH 1997), 470–471; SÁRI JÁNOS: *Alapjogok. Alkotmánytan II*. Budapest, 2003, 47. A kérdésről nem büntetőjogi vonatkozásban MÁTHÉ GÁBOR: A jogegyenlőség és

jog kapcsán az eltérő fórumrendszert és a különböző eljárási rendet, a jogorvoslati lehetőségekben jelentkező különbségeket lehet említeni. Az anyagi büntetőjogban és ezzel kapcsolatban a büntetés-végrehajtásban a testi és megszégyenítő büntetések jelentették a rendi különbséget. A botbüntetés és a megszégyenítés nemessel szembeni alkalmazásának szokásjogi tilalma így nemcsak büntetőjogi, hanem alkotmányjogi, és nagyon fontos társadalmi problémaként jelentkezett az 1840-es évek elején. A büntetőjogi kodifikáció udvar által is támogatott folyamata így a büntetések katalógusának átalakításán túlmutató jelentőséggel bírt. Sőt az ellenzék számára a büntető törvénykönyv személyi hatálya és az alkalmazható büntetések körüli vita olyan témák boncolgatására is lehetőséget adott, amelyek eredeti alkotmányjogi vonatkozásukban fel sem merülhettek.⁸ Mivel egyáltalán nem lehetett realitása annak a felvetésnek, hogy a nemesi előjogokat eltöröljék, így büntetőjogi „álsruhában” került a közvélemény elé a törvény előtti egyenlőség kérdése. Két hírben történt erre a követelményre utalás.

Szabolcs vármegye levelezője 1842 májusában a büntető törvényszék legutóbbi tevékenysége kapcsán mondta ki, hogy a „büntetőtörvény előtti egyenlenség [...] fölött a' büntetőigazság rég eltöré a' kárhozat pálczáját, törné bárminél elébb a' parancsoló törvény is!” Tehát a szerző egyértelműen alapelveként és szabályozást igénylő alapelveként fogta fel a törvény előtti egyenlőséget.⁹

Sáros vármegye választási kicsapongások vonatkozásában elfogadott követutasításában szerepelt, hogy a „birtokos és birtoktalan büntetése közötti különbség eltöröltetvén”, mindenkire csak az elkövetett cselekménye alapján kell büntetést kiszabni.¹⁰

A jelenlegi büntetőjogi gondolkodás nagyon lényeges talpköve az ún. ultima ratio vagy más néven szubszidiaritás elve, amely szerint a büntetőjog csak végső eszközként alkalmazható, amíg más jogon kívüli vagy jogi lehetőség fennáll, nem szabad büntetni a cselekményt.¹¹ Ez az elgondolás köszönt vissza Nyitra vármegye követutasítás előkészítésére összehívott közgyűlésén, ahol a választási kihágások büntetése körüli vitában merült fel. A levelező szerint a többség a minél szigorúbb büntetést követelte, „nem gondolván meg végre, hogy ezen kihágásokat inkább meggátolni mint megbüntetni kell”. A következő számban pedig kijelentette, hogy a „büntetések eszméje, mint utolsó remedium a' corteskedés ellen” ismét előkerült, és most sem gondoltak arra, hogy a „szelidebb idő inkább büngátló”. Ez alapján megállapítható, hogy a levelező tisztában volt azzal, hogy a választási rendszer

a törvény előtti egyenlőség kérdései a reformkorban. *Acta Fac. Jur. Univ. Sci.* Tom. X. Budapest. 1968, 341–361.

⁸ BALOGH 1997, 471; MEZEY BARNA: A büntetőhatalom és a magyar liberalizmus. A büntetőhatalom és a büntető kodifikáció az első liberális nemzedék gondolkodásában. In Mezey Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Budapest. 1998, 27–35, 30–31. KIRÁLY TIBOR – MÁTHÉ GÁBOR – MEZEY BARNA: A polgári büntetőjog története. In *Magyar jogtörténet*. (Szerk. Mezey Barna). Budapest, 2004, 286–350, 293–294.

⁹ PH 1842/147. 379.

¹⁰ PH 1843/264. 470.

¹¹ NAGY 2004. 75; FÖLDVÁRI 2002. 36–37.

hibáit és az ebből fakadó halálos áldozatokkal járó zavargásokat nem büntetőjogi eszközökkel kell rendezni, hanem csak végső esetben lehet ezzel élni.¹²

Az anyagi jogi legalitás elvének büntetéstani vonatkozású része a nulla poena sine lege elv¹³ három rovatban fordult elő. A francia hírek között 1841-ben a politikai foglyokkal szembeni durva bánásmód kapcsán szerepelt az, hogy a „büntetéseknek úgy-mond – a törvény által el nem látott és meg nem engedett minden nehezítése nem igazság többé, hanem önkény és kegyetlenség. Ez azon örökigazságok egyike, melyet csak ki kell mondani.” Tehát a tudósítás szerzője szerint az elidegeníthetetlen emberi jogok közé tartozik a törvényben nem szabályozott büntetés tilalma.¹⁴ Az 1842-ben zajlott francia költségvetési vitában bukkant fel ismét az elv, a súlyosításként alkalmazott magánelzárást nevezte az egyik ellenzéki képviselő „törvényellenes visszaélésnek”.¹⁵ Görögország 1844-re elkészült alkotmánytervébe is bekerül ez az elv: „büntetést a’ törvény által határozotton kívül, nem lehet senkire mérni.”¹⁶

A magyar és erdélyi törvényhozás is ismerte az elvet, először az ’Erdélyi országgyűlés’ rovatban jelent meg. A frissen elfogadott úrbéri törvényben a kihágások szankcionálásánál leszögezte a jogalkotó, hogy a „földesurnak az itt elősorolt fenyíték nemét és mineműségét a büntetett urbéres egyezése hozzájárulásával sem levén szabad másra változtatni.”¹⁷

A városi törvényjavaslat 1844. február 8-ai országos ülési vitájában felmerült, hogy a városokban letelepedést meg lehessen tagadni azoktól, kik korábban „nem erkölcsös” éltet folytattak. Az egyik követ szerint ez nem lehetséges, mert a „büntető-törvényben ki van mondva, hogy az abban foglalt büntetéseken kívül más büntetés neme nem létezik.”¹⁸

2. A büntetéssel szemben támasztott követelmények

A 19. század első felének jogtudománya megfogalmazta a büntetőjogon belül a büntetésnek, pontosabban az ideális büntetésnek az ismérveit. A korabeli magyar jogfelfogás még csak „ízlelgette” ezeket az elvárásokat, de több vonatkozásban megkísérelte alkalmazni is. Az egyszerű újságolvasó számára még szükséges volt Kossuth szerint megmagyarázni, hogy a büntetőjognak a fő célja a bűnös megbüntetése.¹⁹

A büntetés „ideáltípusának” meghatározására a halálbüntetésről folytatott kerületi ülési vitában került sor. Szemere Bertalan áttekintette az általa legfontosabbnak

¹² PH 1843/265, 480; PH 1843/266, 486.

¹³ NAGY 2004, 60-66.

¹⁴ PH 1841/95, 802.

¹⁵ PH 1842/149, 404.

¹⁶ PH 1844/322, 72.

¹⁷ PH 1842/174, 623.

¹⁸ PH 1844/327, 115.

¹⁹ [KOSSUTH LAJOS:] *Védelem mód.* PH 1841/55, 459–460, 459.

ítélt feltételeit a jó büntetésnek, és megvizsgálta, hogy a halálbüntetés mennyiben felel meg ennek a követelményrendszernek. A büntetés jellemzői között természetesen feltűntek az alkalmazás céljai is, most azonban csak az egyéb feltételek bemutatására kerül sor. A követ szerint a büntetés személyes, erkölcsös, „osztékony”, példás, szellemi, javító, elrettentő, egyszerű, népszerű, „gátló ártani”, megbecsülhető és helyrehozható.²⁰ Ez a felsorolás nem volt ismeretlen a magyar olvasóközönség előtt, mert nemcsak Szemere idézte az akadémiai pályadíjas könyvében Jeremy Bentham büntetésekkel szemben felállított kritériumrendszerét, hanem Lukács Móric is a Budapesti Szemlében megjelent tanulmányában.²¹

A főrendi táblán 1843. november 4-én Eötvös József a börtönrendszerekről folytatott vitában megfogalmazta, hogy a „büntetőrendszernek” a céljai közül néhány a gonosztevőre, mások a státusra irányulnak. A felsorolt célok tulajdonképpen nem csak egy büntetési célelmélet részei, hanem a báró által megfogalmazott kritériumai a büntetésnek. Az elkövető tekintetében két dolgot kell figyelembe venni: a büntetés ne rontsa el, és ezzel együtt javítsa is. Az államra nézve fontos, hogy represszív legyen, a nép előtt populáris és ne legyen költség. Ebből az érvrendszerből vezette le a hallgató rendszer jobb alkalmazhatóságát Eötvös.²²

Kossuth Lajos 'Bot for ever' című vezércikkében a testi büntetés jellemzőit sorolta fel, ebből következtetni lehet azokra kritériumokra, amelyek szerinte a jó büntetést jellemezték: emberséges, jogszerű, célszerű. Célszerűség alatt a javítást és a példaadást értette, egyértelműen elvetve a bosszút.²³

A szerkesztő által említett emberséges büntetés korai megjelenése a 21. századi humanitás vagy humanizmus elvének.²⁴ A szükségesen túli fájdalom és szenvedés okozásának tilalma nagyon lényeges volt a testfenyítő, testcsonkító büntetések, valamint a minősített halálbüntetések elleni küzdelemben. Egyáltalán nem meglepő, hogy Kossuthnál a botozás kapcsán, az 'Értekezőben' pedig a poroszországi kerékbetörésre utalva jelent meg. Két cikkben tértek ki a szerzők arra, hogy a korszerű büntetési rendszernek humánusnak kell lennie, Kenessey Kálmán szerint „emberileg-büntetni” az új jelszó.²⁵

A Beccariára is visszavezethető arányosság elve a mai büntetőjogban meghatározó szerepet tölt be,²⁶ a reformkori büntetőjogi gondolkodásban pedig az egyik legfontosabb elvárás volt a kódexszel szemben, hogy határozottá és arányossá te-

²⁰ PH 1843/279. 596-597; FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye III.* Budapest, 1900 (FAYER 1900), 47-52.

²¹ SZEMERE BERTALAN: *A büntetésről s különösbbe a halálbüntetésről.* Budapest, 1990, 74; LUKÁCS MÓRIC: Büntetőjogi theóriák. In *Lukács Móric munkái I.* (Összegyűjtötte: Gyulai Pál). Budapest, 1894. 183-242, 230-231; HORVÁTH 1981. 182-183.

²² PH 1843/299. 775.

²³ [KOSSUTH LAJOS:] *Bot for ever.* PH 1841/39, 321-322 (KOSSUTH 1841b), 321.

²⁴ NAGY 2004, 59; FÖLDVÁRI 2002, 36.

²⁵ KENESSEY KÁLMÁN: *Pillanat fenyítékünkre.* PH 1841/25. 207-208 (KENESSEY 1841), 208; CSENDES [NAGY KÁROLY]: *Levél-cyklus cím nélkül XIII.* PH 1842/147, 382-383 (CSENDES 1842), 383; PH 1841/61, 514.

²⁶ HELLER 1924. 20; NAGY 2004, 71-72.

gye a büntetéseket. A Pesti Hírlap szerzői számára a leglényegesebb kérdés a cselekményhez viszonyított arányosság volt. Ez az alapvető jellemző az országgyűlési és a megyei rovatban, az 'Értekezőben' és a vezércikkekben is szerepelt kissé eltérő megfogalmazással. Ugocsában a „büntetteikhez arányzott”, Sárosban a „tettezh képest fokozatos” fordulatokkal találkozhatunk. A megyei választási „rendetlenségek” kapcsán a megyékben és az országgyűlésen is többször felmerült, hogy az adott cselekményre nem lesz-e túl szigorú a kiszabható büntetés.²⁷ Az aránytalanul és igazságtalanul kemény büntetés hatástalansága többször szóba került. A csecsemőgyilkosságoknál nem csökkentette a bűncselekmények számát, vagy esetleg nem is hajtották végre a rendelkezéseket.²⁸ Ugyanúgy óvtak a felszólalók a túl enyhe büntetések meghatározásától, mert a kellő hatást és a célt semmiképpen sem érné el.²⁹ A főrendek tanácskozásán ebben a vonatkozásban elhangzott, hogy a büntető törvénykönyv egyik lényeges alapja az egyes cselekményekre meghatározott büntetések közötti helyes arány.³⁰

A főrendi tábla 1843. október 28-án tartott ülésén a három büntetőjogi javaslat összefüggéséről szóló disputában báró Eötvös József két végletként hozta fel az abszolút, vagyis teljesen meghatározott és a teljesen határozatlan, vagyis a speciális maximum nélküli büntetéseket, mindkettőt szembeállítva a szerinte megfelelő bírói mérlegelést adó megoldással, amelyre az 1843. évi anyagi jogi javaslat épült.³¹

Ludvigh János szerint a jó büntetés egyik alapismérve, hogy a közvélemény büntetesként értelmezze, vagyis általánosan elfogadott legyen. Negatív példaként hozta fel a cserépszavazással való száműzést, amely idővel dicsőséggé vált, így elvesztette büntető jellegét.³²

Az 1843. augusztus 21-én tartott kerületi ülés kegyelmezési jogról folytatott vitájában elhangzott, hogy az el/kikerülhetetlenség is fontos kelléke a büntetésnek.³³

3. A büntetés jogalapja és célja

A büntetőjogi jogkövetkezmény jogalapja (*ius puniendi*) és célja nagyon szoros összefüggést mutat,³⁴ ahogy ez a Pesti Hírlapban előforduló elméleti megközelítésekben is látszik. A 19. század közepén a fejlődés még nem ért el arra a szintre, hogy a büntetés jogalapját adottnak tekintsük,³⁵ ekkor még igen élénk eszmecsere folyt a büntetőjogi problémák iránt érdeklődők között a kérdésről.

²⁷ PH 1843/212. 27; PH 1843/264. 470; PH 1843/266. 487; PH 1843/276. 574; PH 1844/320. 52.

²⁸ [KOSSUTH LAJOS:] *Gyermekgyilkolás*. PH 1841/10. 73; VÁRADI ANDOR: *Ósiség*. PH 1842/107. 23–24. 24; PH 1843/265. 480.

²⁹ PH 1843/276. 573; PH 1843/277. 577.

³⁰ PH 1843/296. 746.

³¹ PH 1843/296. 747; FAYER 1900. 439–440.

³² LUDVIGH [JÁNOS]: *Büntetőjogi észrevételek*. PH 1842/186. 726–727 (LUDVIGH 1842), 726.

³³ PH 1843/277. 578.

³⁴ NAGY 2004. 351. 359–361.

³⁵ FÖLDVÁRI 2002. 235–236.

Heller Erik megállapítása szerint a ma ismert két nagy elméleti irány a büntetőjogi elméletekben ténylegesen akkor jelent meg, amikor már megszűnt a jogalap kérdése körüli vita. Heller a két közismert elnevezés helyett újakat javasolt, az abszolút helyett inkább autonóm, a relatív helyett pedig heteronóm megjelölést tartotta alkalmazhatóbbnak. Ennek ellenére a korábbi terminológiát is tovább használta.³⁶ Hasonlóan járt el Horváth Tibor is, aki monista és pluralista elnevezést javasolt.³⁷ Földvári József a hagyományos terminológiát részesítette előnyben, így az abszolút és relatív elméletek mellett a vegyes teóriák kategóriáját alkalmazta.³⁸

Heller megállapításából következően viszont a reformkori büntetési célelméletek esetében még nem beszélhetünk egyértelműen kialakult irányzatokról, hiszen a kortársak számára a jogalap nem volt általánosan elfogadott. Ez alapján inkább az egyes irányok megjelenéséről lehet szó, hiszen még csak formálódtak a nagy iskolák. A klasszifikációt megnehezíti az a jelenség is, amelyet Heller a bevezetőjében említett: egyrészt nem lehet az összes elmélet minden szempontját figyelembe venni a csoportok kialakításánál, másrészt az elméletek nem illeszkednek a kategóriák határaihoz, így „az elméletek nagy részét a csoportokba valósággal bele kell erőszakolni”.³⁹ Ebből kiindulva a viszonylag nagy mozgásteret biztosító Földvári-féle terminológiát és tipológiát követem azzal a megszorítással, hogy nem vizsgálom az egyes szerzők elméleteiben a két irányzat jellemzőinek arányát.⁴⁰ A vegyes „irányzathoz” sorolok minden olyan megnyilatkozást, amely mindkét irányzat elemeit tartalmazza, tekintet nélkül a hangsúlyokra. Ennek az eljárásnak az alkalmazása egyrészt a forrás jellege, másrészt a korabeli terminológia kiforratlansága miatt szükséges.

Magyarországon – főként az alkotmányjogi vonatkozások miatt – a büntetőjogi gondolkodást erősen foglalkoztatta a büntetés jogalapjának kérdése a reformkor végén. Lukács Móric e tárgyban tartott akadémiai előadásáról a 3. számában adott hírt a Pesti Hírlap.⁴¹

A kerületi tábla halálbüntetési vitájában Szemere Bertalan megfogalmazta, hogy a „büntetés jogalapja kettő: egyik az elkövetett bűn; [...] Másik jogalap a szabadság 's béke”. Ebből következik két kérdés, hogy jogszerű-e és célszerű-e a büntetés. A jogszerűséget csak röviden említette, kitérve arra, hogy az önvédelem elve nem terjeszthető ki az államra az egyes bűnelkövetővel szemben, mert az állam ezen joga csak más állam vonatkozásában áll fent.⁴² Ugyanezzel az érveléssel találkozhatunk a 277. számban, ahol Kossuth viszonylag röviden összefoglalta a halálbüntetést ellenző egyik követ véleményét. Mivel ez volt az a cikk, ahol egy bizonyos rész kimaradt, a szerkesztőség egy hét múlva pótolta a hiányt és megtoldta még a halálbüntetést ellenzők érveit felsorakoztató Szemere Bertalan beszé-

³⁶ HELLER 1924, 27.

³⁷ HORVÁTH 1981, 51–52.

³⁸ FÖLDVÁRI 1970, 35.

³⁹ HELLER 1924, 11.

⁴⁰ FÖLDVÁRI 1970, 35; FÖLDVÁRI 2002, 236.

⁴¹ PH 1841/3, 17.

⁴² PH 1843/279, 596; FAYER 1900, 42.

dével. A két szövegben ugyanazok az elemek (pl. gyermekjátékként használt guilotine) fordulnak elő, így megállapíthatjuk, hogy az egyetlen felszólalást lényegében kétszer hozta le a lap.⁴³ Szemerét büntetés jogalapjáról vallott nézete miatt sorolta Heller Erik Rossi követői közé.⁴⁴

Szemerével szemben teljesen ellentétes álláspontra helyezkedett Ghyczy Kálmán, aki szerint a halálbüntetés alkalmazása az önvédelem jogán alapul.⁴⁵ Az önvédelem hangsúlyozása a Romagnosi által megalapozott jogos védelemre építő teóriákhoz hasonló álláspontot feltételez.⁴⁶

A büntetés céljával összefüggésben a lapban mind a későbbi abszolút, mind a relatív teóriák előzményei és elemei feltűntek. Mellőzve a korszakban uralkodó büntetési elméletek áttekintését, csak azoknak a bemutatására kerül sor, amelyek Kossuth Lajos hírlapjában megfogalmazásra kerültek. A célokra vonatkozó elképzelések ismertetése során először a későbbi abszolút elméletekre utaló megnyilatkozások, majd a relatív teóriák előfutárának tekinthető jellemző kijelentések elemzésére kerül sor. Ezt követően a legalább két büntetési célt megjelölt szerzők és országgyűlési követek „elméleteinek” „rekonstruálására” történik kísérlet. Az egyes szerzők besorolása (abszolút, relatív, vegyes) nem a két nagy elméleti irányzat elemeinek arányában történt, hanem a vegyes elméletek közé került minden olyan megnyilatkozó, aki mindkét rendszerből átvett elemeket.

Mivel politikai hírlapról van szó, nem várható el, hogy tiszta és kikristályosodott elméletek jelenjenek meg a büntetés céljait illetően. A lap szerzőinek csak elenyésző része végzett egyetemet, vett részt nyugati tanulmányúton és olvasott több nyelven jogi szakirodalmat, ezért az egyes elképzelések besorolása a két nagy elméleti kategóriába számos nehézséggel jár. Figyelembe kell venni, hogy a megnyilatkozók általában jogakadémiai végzettségű vármegyei tisztviselők voltak, akik a napi gyakorlatból indultak ki, így számukra a fogalmak egészen más jelentéstartalommal bírtak, mint az elméletibb egyetemi képzésben részt vett büntetőjogászok számára.

4. Az abszolút elméletek megjelenése

A *ius talionis* nem önálló büntetési elvet jelöl, hanem a büntetőjogi fejlődés egyik szakaszát jellemzi, amikor a kegyetlen és aránytalan bosszú helyett a szabályozott és arányos megtorlás lépett fel.⁴⁷ Az abszolút büntetési elméletek közül Imanuel Kantnál összekapcsolódott a modern büntetőjogi gondolkodással a talio, korábban ilyen nem fordult elő. A büntetés szerinte csak egy célt szolgálhatott: az igazságságot, így összekapcsolta az erkölcsi rosszat a „kriminális rosszal”, emiatt Heller

⁴³ PH 1843/277. 578; FAYER 1900. 41–54.

⁴⁴ HELLER 1924. 33.

⁴⁵ PH 1843/276. 573; FAYER 1900. 35.

⁴⁶ HELLER 1924. 24; HORVÁTH 1981. 49–51.

⁴⁷ NAGY 2004. 33; KABÓDI 2005. 24.

Erik ezt az irányzatot erkölcsi megtorlási elméletnek nevezte el.⁴⁸ Mivel nem található a Pesti Hírlapban egyértelmű utalás Kantra, így nem tekinthetők az abszolút büntetési célelméletekhez tartozónak azok a kijelentések, amelyben a kifejezés szerepel.

A talio vagy ahhoz hasonló megfogalmazás három esetben tűnt fel a Pest Hírlapban, viszont csak egyszer lehet büntetési elmülethez kötni. Nem sorolható semmilyen büntetési célelméleti kategóriába az a megállapítás, amelyet Ludvigh a büntetőjog fejlődésének korszakolásánál Szent István törvényeinek vonatkozásában említett.⁴⁹

A königsbergi tartománygyűlés kodifikációs vitájában szerepelt, hogy „az igazság azt kívánja, hogy a’ ki életet rabolt, annak élete is elvéteessék”. Erre az igazságosságra alapozva a halálbüntetés fenntartása mellett döntöttek.⁵⁰ Ez az érvelés Kant hatását mutatja, aki szerint a büntetés egyedüli célja az igazságosság, ebből adódóan a lényege a „megtorlás, amely a jus talionis elvét követi”. Kant pontosan erre az elvre alapozva a gyilkosságra egyedüli büntetesként a halált ismerte el.⁵¹

Maga a talio kifejezés csak egyetlen alkalommal szerepelt a lapban, Szentkirályi Móric 1843. augusztus 19-én elhangzott beszédében: „A’ mi a’ büntetési teoriákat illeti azok mai napig sincsenek tisztába hozva; Rousseau a’ „talio” teoriáját állította fel.” Ugyanekkor jelentette ki, hogy a halálbüntetés „csak azon talio féle bosszúvágyat elégíti ki, melly állatóságunk bélyege.”⁵² Pest megye követe tévedett, amikor a társadalmi szerződés elméletében ezt az eszmét azonosította. Rousseau a szerződésben rejlő lehetőségként említette a halálos büntetés kiszabását, de közben folyamatosan a lehető legkevesebb alkalmazás mellett állt ki. Az igazi büntetőjogi célelméletek kialakulásának csak az egyik előkészítője volt, mivel csak filozófiai síken foglalkozott a kérdéssel. Rousseau igazából nem a büntetés céljának, hanem a jogalapjának a meghatározása és újfajta felfogása miatt jelentős.⁵³ Szentkirályi itt a bosszúval azonosította a talio elvét, és elvetendőnek találta.

Torontál vármegye levelezője egy érdekes kijelentést tett, szerinte a megye „az osztó igazság mellett a’ legszigorubb fenyítéket is javításra irányozni buzgó rendei” az adott helyzetben megfelelő döntést hozták. A Gyomirtó K. álnév mögé bújt tudósító egyszerre villantotta fel az abszolút elméletek előfutárainak klasszikus jelszavát és a formálódó relatív teóriák éppen divatos hívószavát.⁵⁴

A Pesti Hírlapban hét olyan hír fordult elő, amely a „bosszú” kifejezést tartalmazta valamilyen formában. Hat esetben a bosszú egyértelműen a régi, elavult büntetési célként tűnt fel, amely alapján a botbüntetést és a minősített halálbüntetést alkalmazták, vagy a bűnelkövetőt azzal szégyenítették meg, hogy beírták a helység „fekete könyvébe”. Nemcsak Kossuth tette ezt szóvá vezércikkben és szer-

⁴⁸ HELLER 1924, 28; HORVÁTH 1981, 53–54; NAGY 2004, 352.

⁴⁹ LUDVIGH 1842, 726.

⁵⁰ PH 1843/236, 231.

⁵¹ HELLER 1924, 28; HORVÁTH 1981, 53–54.

⁵² PH 1843/277, 577; FAYER 1900, 41.

⁵³ HELLER, 1924, 19–20; HORVÁTH, 1981, 45–46.

⁵⁴ PH 1841/37, 306; NAGY 2004, 351; FÖLDVÁRI 2002, 237.

kesztői megjegyzésben, hanem Ugocsa, Borsod, Hont és Bars megyék levelezői is hasonló elveket vallottak.⁵⁵ Egy Turóc megyéből érkezett tudósítás viszont mint jelenlegi jól bevált elvet említette: „ököljogi tény megboszulását” kezdeményezte a tiszti alügyész a törvényszéknél.⁵⁶ Ez a megfogalmazás egyértelműen a sedriai gyakorlatban használt szófordulatnak az ismétlése.⁵⁷

Nagyon érdekes egy Franciaországból érkezett hír szövege, amely szerint a „börtönjavítás” volt annak a követkamarai tárgyalásnak a tárgya amelyen „a fogházi magánrendszer a’ bűn visszatörlesztésének alapelveül elfogadtatott”.⁵⁸ A fordító számára úgy tűnik, hogy még nem tisztultak le egészen a fogalmak, és nem érzekelte, hogy a javítás és a visszatörlesztés ebben a vonatkozásban egymásnak ellentmondó kifejezések, mert a büntetést azonosította a megtörlesztéssel, amelynek nem lehet célja a javítás.

Ghyczy Kálmán 1843. augusztus 19-én a kerületi ülésen a halálbüntetés fenntartása mellett érvelve kifejtette, hogy a „büntető törvény célja nem csupán javítás, hanem büntetés és javítás.”⁵⁹ A „büntetés” mint a büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazásának a célja a mostani fogalomrendszerben gondolkodó büntetőjogász számára tautológiának tűnik, és nem vezet sehova sem. A reformkori bizonytalan terminológiában viszont a büntetés és a megtörlesztés kifejezések – és ezt a fenti francia hír is alátámasztja – lényegesen közelebb álltak egymáshoz, majdhogynem szinonimaként voltak értelmezhetők. A korszakban még majdnem minden büntető törvényszéki ítélet a „méltó megboszulásául” formulával vezette fel a kiszabott büntetést. Ebből kiindulva feltételezhetjük, hogy a komáromi követ itt inkább a későbbi abszolút elméletekre jellemző megtörlesztésre gondolhatott.

Eötvös József a jó büntetés kritériumai között az államra nézve fontosnak tartotta, hogy szankció represszív is legyen.⁶⁰ A felszólalásban nem fejtette ki, hogy mit értett alatta, de a kifejezés értelmezhető megtörlesztésként. Ebben az esetben ez a megfogalmazás az abszolút elméletek későbbi fogalomrendszerére utal. Ezt látszik alátámasztani, hogy az abszolút elméletek egyik jellemzője, hogy nem az elkövetőt, hanem csak a cselekményt veszi figyelembe.⁶¹ A represszivitást nem a tettes szempontjából tartotta lényegesnek Eötvös, hanem az állammal hozta összefüggésbe. Ez arra enged következtetni, hogy nem a relatív elméletek egyik ismérve, vagyis az elkövető-központúság jellemezte a báró felfogását.

⁵⁵ KOSSUTH 1841b, 321; PH 1841/59, 496; Borsod PH 1841/23, 185; Hont PH 1843/227, 147; Bars PH 1841/45, 376; PH 1842/126, 187; Ugocsa PH 1843/231, 186.

⁵⁶ PH 1842/107, 19.

⁵⁷ BATÓ SZILVIA: Büntetőjogi szankciórendszer a reformkorban. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 2002. Tom. LXII. Fasc. 1, 5.

⁵⁸ PH 1844/357, 379.

⁵⁹ PH 1843/276, 573.

⁶⁰ PH 1843/299, 775.

⁶¹ FÖLDVÁRI 1970, 35; FÖLDVÁRI 2002, 236.

Szemere Bertalan kiindulópontját, amely szerint a büntetés jogalapja a szabadság és a béke, egyfajta igazságossági kategóriának lehet értelmezni, így ha halványan is, de abszolút elméletre jellemző kifejezésként lehet tekinteni.⁶²

Kossuth lapjának országgyűlési tudósításaiban kétszer is előfordult az „államnak történő elégtételadás”. Szentkirályi Móric a halálbüntetésről folytatott kerületi ülési vitában jelentette ki, hogy a halálos ítélet nem ad elégtételt a „státusnak”.⁶³ Ugyanebben a vitában Somsich Pál a példaadás és a javítás mellett célként jelölte meg az elégtételt.⁶⁴ Ez a felfogás is a mai gondolkodásmód alapján inkább az abszolút elméletek felé mutat. Ennek azonban ellentmond Pauler Tivadar büntetési elméletekről írt összefoglalója, amelyben a „viszonyos (relativae)” elméletek egyik válfajaként az „elégtételi (bűnhödési)” irányzatokat határozta meg.⁶⁵ Heller Erik ezzel szemben K. Wirth munkásságában mutatta ki ezt a célt. A szerző túllépett a hegeliánus eszméken, mert a megtorlás és a relatív célok összeegyeztetését kísérlete meg. Wirth 1842-ben megjelent művében fejtette ki, hogy az elégtételadás a bűncselekmény által okozott sérelem „objektív megsemmisítése.”⁶⁶ Heller Csatskó Imre 1843-ban megjelent könyvében is megtalálta az „elégtételjogot”, amelyet igen elítélően a „prevenció szolgálatába állított bosszúállási” jogként határozott meg. Ezzel szemben Horváth Tibor nem emelte ki az elégtételt, Csatskóról viszont megjegyezte, hogy inkább Hegel hatását mutatja.⁶⁷ Ez alapján az elégtétel az abszolút elméletek egyike megjelenési formájának tekinthető.

Az eddig ismertetett hírekben és tudósításokban a büntetés célját érintő megjegyzések a büntetési célelméletek közül inkább a majdani abszolút irányzatokhoz álltak közelebb, de nem foglaltak el egyértelműen kantianus vagy Hegelhez köthető álláspontot. Egyetlen felsorolt országgyűlési felszólaló vagy megyei levelező sem jelölt meg egyedüli célként abszolút elméletre tartozó elképzelést, mindenki csak egyik lehetségesként vetette fel ezeket.

5. A relatív elméletek megjelenése

A Pesti Hírlap hasábjain a későbbi relatív elméletekhez köthető elképzelések láttak nagyobb számban napvilágot. Inkább a generális prevención belül helyezhetők el azok az elképzelések, amelyek a „közbátorság” fenntartására épülnek, annak ellenére, hogy az abszolút elméletekre jellemző jogrend helyreállításával is rokonságot mutatnak. Kossuth Lajos 'Fogházjavítás' című vezércikkében, a halálbüntetési

⁶² PH 1843/279. 596; FAYER 1900. 42; HELLER 1924. 33; HORVÁTH 1981. 181.

⁶³ PH 1843/277. 578; FAYER 1900. 41.

⁶⁴ PH 1843/279. 595; FAYER 1900. 56.

⁶⁵ PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan I.* Pest. 1869 (PAULER 1869), 38–39. Pauler saját álláspontjának elemzésére HELLER, 1924. 33; HORVÁTH 1981. 197–199.

⁶⁶ HELLER 1924. 40; HORVÁTH 1981. 65–66.

⁶⁷ HELLER 1924. 41–42; HORVÁTH 1981. 184–186. 195.

vitában, egy balatonfüredi és egy bihari levélben, valamint egy angliai hírben fordult elő ilyen kifejezés.⁶⁸

A bűncselekmények csökkentését határozta meg célként a halálbüntetés kapcsán a Csendes álnév alatt publikáló Nagy Károly. Hasonló álláspontot foglalt el Borsod vármegye ismeretlen levelezője is.⁶⁹ Szentkirályi nemcsak az államnak történő elégtételadást, hanem a későbbiekben elkövethető bűncselekményektől történő megóvását is a büntetés egyik céljaként értelmezte, vagyis a generális prevenciót is fontosnak tartotta.⁷⁰

Szemere Bertalan az országgyűlésen kétszer fejtette ki nézeteit a büntetés céljáról, a halálbüntetési vitában az ideális büntetés ismérveinek felsorolásánál hozta szóba a példaadást, a javítást, az elrettentést és az ártalmatlanná tételt.⁷¹ A borsodi követ az arany vagy ezüst meghamisítására (343. §) pénzbüntetést javasolt a kerületi ülésen, mert a „büntetésnek a' bűnnel mindenkor belső analogiában kell lenni, azaz azon ösztön 's indulat ellen intéztetni, melly a' bünt előhozta”. Ez egyértelműen Anselm Feuerbach pszichológiai kényszer elméletének megfogalmazása.⁷²

A generális prevenció leggyakoribb megfogalmazása a lapban a társadalom tagjainak a büntől „elrettetés” általi visszatartása. A kifejezés összesen 19 hírben vagy cikkben szerepelt, de nem egységes a megítélése. A szerzők egy része a későbbi büntetőjogra vonatkoztatta, és összekapcsolta a botbüntetés és a minősített halálbüntetés alkalmazásával. A legkifejezőbbben a borsodi levelező fogalmazta meg: „bot, vessző, korbács, kaloda, kurta keresztvas, 's a' rettentés rendszerének több illy remek műszerei”. Ludvig János a büntetőjogi korszakok egyikének tekintette az elrettetés időszakát, amelyet a Praxis Criminalis minősített halálbüntetéseivel jellemezett. Vas levelezője tréfásan az elrettentést az oroszlanótól („lion”) való félelemmel azonosította.⁷³

A többi esetben elismerték az elrettetés létjogosultságát büntetési célként, de a szerzők két csoportra bonthatók. Az egyik kategória képviselői szerint az adott büntetés, pontosabban a bot és a halál nem felel meg ennek a követelménynek, ide tartozik például Klauzál Gábor kerületi ülésen kifejtett álláspontja. Szentkirályi Móric a kegyelmezésről szóló vitában az elrettentési cél elérését akadályozó tényezőként értelmezte a király korlátlan kegyelmezési jogát.⁷⁴ A másik csoportba tartozó Zsedényi Ede a kerületi táblán, Lónyai Gábor pedig az országos ülésen állapított

⁶⁸ [KOSSUTH LAJOS:] *Fogházjavítás*. PH 1842/169. 571–572 (KOSSUTH 1842). 572: Balatonfüred PH 1841/85. 716; Bihar PH 1841/104. 871; Anglia PH 1842/196. 814–815; PH 1843/276. 573.

⁶⁹ CSENDÉS 1842, 383; Borsod PH 1841/33. 269.

⁷⁰ PH 1843/277. 578; FAYER 1900. 41.

⁷¹ PH 1843/279. 596–597; FAYER 1900. 47–51.

⁷² PH 1843/277. 580; FAYER 1900. 70; HELLER 1924. 47; FÖLDVÁRI 1970. 39–40; FÖLDVÁRI 2002. 239; HORVÁTH 1981. 69; NAGY 2004. 356.

⁷³ [KOSSUTH LAJOS:] *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26. 209–210 (KOSSUTH 1841a), 209–210; BODON ÁBRAHÁM: *Törvényszéki statistica Gömörből*. PH 1841/54. 455–456 (BODON 1841), 456; LUDVIGH 1842. 726; PH 1843/279. 595; PH 1841/33. 269; PH 1841/61. 511.

⁷⁴ PH 1843/277. 577; FAYER 1900. 26–27; PH 1843/277. 578; FAYER 1900. 64; PH 1841/89. 746; PH 1842/107. 20; PH 1842/149. 401; PH 1841/88. 740; PH 1842/202. 862; PH 1843/259. 426; PH 1843/300. 787; PH 1843/301. 794; PH 1844/332. 158.

ta meg, hogy a halálbüntetés egyetlen célnak, az elrettentésnek mindenképpen megfelel.⁷⁵ Remellay Gusztáv pedig célszerűnek látta a csavargókat „rendes és szigorú dolgoztatás által a’ lopástól elrettenteni”.⁷⁶

A „példaadást” a Pesti Hírlap szerzői és az országgyűlési vitákban megszólalók többnyire az elrettentés szinonimájaként kezelték, azzal a különbséggel, hogy ezt mindenki elfogadta büntetési célként. Kossuth két vezércikkében is kifejtette, hogy a bot ennek nem felel meg, egy francia hír szerint a pellengér sem éri el ezt a hatást.⁷⁷ Érdekes módon Árva megye közgyűlésének ezzel ellentétes tapasztalata volt, mert ezzel az indokkal tartották fent a botbüntetés nyilvános végrehajtását. Bodon Ábrahám is sajnálkozva állapította meg, hogy a példaadásra hivatkozva állnak ki sokan a testi büntetések alkalmazása mellett.⁷⁸ Klauzál és Somsich szerint ennek a célnak sem felel meg a halálbüntetés, Ghyczy és Lónyai viszont ezt a büntetési célt a bűnelkövető kivégzésével elérhetőnek látta.⁷⁹

A királyi előadásokra adandó felirat szövegében a „büntetektől visszataroztatás” fordulat szerepelt a büntetések céljaként.⁸⁰

Az elrettentéssel azonos értelemben használták az „elriasztás” kifejezést, a zilahyi levelező szerint ennek legjobb módja a minél gyorsabban kiszabott és végrehajtott büntetés.⁸¹

A Rómából keltezett hír szerint az „ijesztési rendszer hatástalanságának” egyik legfontosabb bizonyítéka, ha a vesztőhelyen újabb bűncselekményeket követnek el.⁸²

A Pesti Hírlapban 63 olyan cikk vagy hír jelent meg, amely a „javítást” jelölte meg a büntetés egyedüli vagy legalábbis legfontosabb céljának, a hirdetések kivételével minden rovatban megjelent a speciális prevenció e változata. A szerzők elvileg két csoportra oszthatók, az egyik kategóriába tartozók azt határozzák meg, hogy mely büntetési nem felel meg ennek a célnak. Ide tartozik például a poroszországi keréketörésről szóló hír, vagy a vármegyéből a botbüntetés elleni érveket felsorakoztató tudósítások. A másik csoportban sorolható szerzők a javítást elősegítő büntetési nemeket vagy végrehajtási körülményeket említették, erre a legjobb példa az angliai börtönökben végzett munkáltatásról érkezett beszámoló. Az esetek túlnyomó részében ez a két érvelés összemosódott, ezért indokoltnak tűnik a cikkek közös tárgyalása.

Az országgyűlési ülések során először az előző diéta által már végigtárgyalt sajtótörvény vitájában merült fel a javítás a büntetés céljaként.⁸³ Ezt követően gya-

⁷⁵ PH 1843/276, 573; FAYER 1900, 25; PH 1843/280, 606; FAYER 1900, 160–161.

⁷⁶ REMELLAY GUSZTÁV: *Szabad királyi Pest városa fenyítő-bizottmánya*. PH 1841/60, 506–507, 506.

⁷⁷ KOSSUTH 1841a, 210; KOSSUTH 1841b, 321; PH 1843/237, 237.

⁷⁸ PH 1842/195, 803; BODON 1841, 456.

⁷⁹ PH 1843/277, 577–578; FAYER 1900, 26–27; PH 1843/279, 595; FAYER 1900, 56–57; PH 1843/276, 573; FAYER 1900, 36; PH 1843/280, 606; FAYER 1900, 160–161.

⁸⁰ PH 1843/260, 435.

⁸¹ PH 1841/65, 546.

⁸² PH 1841/62, 520.

korlatilag végigkövette a büntetőjogi javaslatok tárgyalását, nemcsak az anyagi jogi javaslat büntetéstani része és a kegyelmezés kapcsán, hanem a börtönrendszerekkel összefüggésben is felmerült. Egyetlen olyan felszólaló sem akadt, aki tagadta volna a létjogosultságát a speciális prevenció ezen formájának, sőt Beöthy Ödön a három törvényjavaslatnak egységesen „javító rendszer” elnevezést javasolta.⁸⁴

A 'Fővárosi újdonságok' szerzői részben megállapították, hogy a bot és a közmunkaként használt utcacéprés semmiképpen nem alkalmas az elkövető megjavításának eszközeként, viszont a majdani új börtönök és a dologház meg fognak felelni ennek a célnak.⁸⁵

A vármegyei levelezők óriási lelkesedéssel törtek lándzsát a javítási cél mellett, egyedül a Jászkun kerület levelezője írta kissé csalódottan, hogy hiába tettek meg mindent, vezettek be új rezsimet, a rabok csak nem javultak meg ettől. Bács megye tudósítója arról számolt be, hogy a helytartótanács egy körlevelet intézett a törvényhatóságokhoz, amely szerint inkább „javítólag” hajtsák végre a szabadságvesztés büntetést.⁸⁶ A városi levelek között az esztergomi szerző Szemere álláspontját idézte, aki szerint a javítás sem csodaszer, nem fog minden bűnelkövető megjavulni.⁸⁷

A külföldi hírek között csak háromszor fordult elő az elítéltek megjavításának gondolata.⁸⁸ Kossuth Lajos három vezércikkében jelölte meg a büntetés céljaként a bűnelkövető javítását, és kijelentette a testi büntetésekről, hogy nem alkalmasak ennek az elérésére.⁸⁹ Az 'Értekezőben' szereplő büntetés célját érintő cikkek is a javítás szükségességét hangsúlyozták, néha kicsit túlzott lelkesedéssel. Ludvig János tanulmányában a büntetőjog negyedik fázisának határozta meg a „pszichológiai kényszerítés, bünbánat, 's morális jobbulás” elvének időszakát. Az első kifejezés Feuerbach elméletének elnevezése, de nem utal egyértelműen a szöveg az általános megelőzésre.⁹⁰

⁸³ PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 362.

⁸⁴ PH 1843/260, 435; PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 577-278; FAYER 1900, 29; PH 1843/279, 595; PH 1843/280, 605-606; PH 1843/281, 618; PH 1843/283, 632; PH 1843/284, 640; PH 1843/298, 765-767; PH 1843/331, 147; PH 1843/346, 275.

⁸⁵ PH 1841/3, 19; PH 1842/128, 204; PH 1843/217, 66; PH 1843/224, 123; PH 1843/231, 185; PH 1843/259, 426.

⁸⁶ Borsod PH 1841/23, 185; PH 1841/33, 269; Torontál PH 1841/37, 306; Somogy PH 1841/42, 349; Bars PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; PH 1842/126, 187; Bács PH 1841/58, 487; PH 1842/149, 401; Veszprém PH 1841/65, 544; Komárom PH 1841/13, 100; PH 1841/80, 674; Nyitra PH 1841/89, 746; Vas PH 1841/102, 856; PH 1843/277, 582; Sárospatak PH 1841/102, 856; Szabolcs PH 1842/106, 11; Temes PH 1842/153, 437; Moson PH 1842/188, 741; Jászkun kerület PH 1842/198, 828-829; Ugocsa PH 1843/212, 27; Bihar PH 1843/212, 28; PH 1844/346, 280; Baranya PH 1841/14, 108; Zilah PH 1841/65, 546.

⁸⁷ Szabadka PH 1841/64, 536; Bártfa PH 1841/88, 740; Esztergom PH 1842/202, 862.

⁸⁸ Poroszország PH 1841/61, 514; Anglia PH 1841/102, 857; Franciaország PH 1844/358, 379.

⁸⁹ KOSSUTH 1841a, 209–210; KOSSUTH 1841b, 321; KOSSUTH 1842, 571–572.

⁹⁰ PUCOLAY: *Büntetési rendszerről iskolákban*. PH 1841/9, 70-71; KENESSEY 1841, 208; VÁLYI PÁL: *Külföldi levél*. PH 1842/117, 107; CSENDES 1842, 383; LUDVIGH 1842, 726; PH 1842/206, 896–897, (*Kisdédovás* 1842) 896.

A 'Bot, vessző korbács' című vezércikkben nemcsak javításról, hanem oktatásról is írt Kossuth, ezt is egy elemének tekintette az elkövető megjavításának.⁹¹

A büntetés letöltése utáni „megjavított” állapotra utalnak azok a megnyilatkozások, amelyek szerint az egykori elítélt „jó” vagy „szorgalmas polgár”, a társaság „hasznos tagja” lesz.⁹²

A francia politikai perekben hozott ítéletek elemzése során szerepelt a különös megelőzés szélsőséges változata a Pesti Hírlapban: „elzárás vagy nyaktíló által ártalmatlanná tétetik”.⁹³

6. Egyes reformkori politikusok büntetés céljáról vallott nézetei

Mindezek alapján látszik, hogy a későbbiekben abszolútnak és relatívnak nevezett elméletek jellemzői keveredtek a Pesti Hírlapban, de jóval nagyobb teret kaptak az ellenzékhez közelebb álló relatívnak tekinthető elemek. Egy politikai hírlap azonban nem teszi lehetővé, hogy jogtudományi kérdésekben messzemenő következtetéseket vonjunk le az itt megjelent cikkekről. Óvatosságra int a politikai jelleg, a populáris tartalom és a cenzúra működése. Ebből következően nem lehet egységes rendszert vagy rendszereket rekonstruálni. Azonban a lap három rovata, ahol hosszabb, önálló álláspontot is megfogalmazó közlemények jelentek meg, lehetőséget ad arra, hogy egy-egy szerző vagy országgyűlési felszólaló büntetési célokkal kapcsolatos álláspontját – az említett korlátok között – valamennyire megismerhessük.

Az 'Értekezőben' Ludvigh János cikke áll a legközelebb ahhoz, hogy a büntetés céljára vonatkozó elgondolásait rekonstruáljuk, azonban a szerző nem a jelenre vonatkozó álláspontját fejtette ki, hanem egy büntetőjog-történeti összefoglalást adott.⁹⁴

A vezércikkekből Kossuth Lajos büntetési célokra vonatkozó elképzeléseiről megállapíthatjuk, hogy nem tette kifejezetten közzé ezeket, de a botbüntetésről kifejtettek szerint a javítást, az oktatást, a példaadást és az elrettentést tekintette a büntetés céljának. Egyértelműen elvetette a bosszút, mivel nem felel meg a célszerűség követelményének. Ennek alapján a szerkesztő a mostani terminológia szerinti relatív elméletek híve lehetett.⁹⁵

A legnagyobb lehetőséget az adott keretek között az országgyűlési tudósítások nyújtják a büntetési elméletek megismerésére. Ez a rovat azért is lényeges, mert olyan követek nézeteivel is megismerkedhetünk, akik nem publikáltak, tehát a sajtó kutatások számára „láthatatlanok”.

⁹¹ KOSSUTH 1841a, 209–210.

⁹² Ugocsa PH 1843/212, 27; Fővárosi újdonságok PH 1843/217, 66; KENESSEY 1841, 208; *Kisdédovás* 1842, 896; országgyűlés PH 1843/284, 640.

⁹³ PH 1842/112, 63.

⁹⁴ LUDVIGH 1842, 726–727.

⁹⁵ KOSSUTH 1841a, 210; KOSSUTH 1841b, 321.

Meglepő módon a királyi előadásokra elkészült felirat tervezete csak a javítást és a büntől történő visszatartást sorolta fel a büntetés céljaként, nem határozott meg mást, ennek alapján a büntetési célelméletek közül a mai meghatározás szerinti relatív teóriákhoz közelállónak lehet meghatározni.⁹⁶ Természetesen ezzel nem lehet azt kijelenteni, hogy a teljes országgyűlés ezeket az elveket vagy csak ezeket vallotta. Inkább csak népszerű jelszóként szerepeltek itt ezek a kifejezések, komolyabb elvi megfontolások nélkül építették be a szövegbe.

Zsedényi Ede felszólalásában beazonosíthatóan a büntetésnek két célját tartotta fontosnak: a testi büntetéssel össze nem egyeztethető javítást, valamint prevenciót a halálbüntetéstől való félelem segítségével.⁹⁷ Ezek alapján a szepesi követ is a megelőzési elméletekhez állt közel.

Kaluzál Gábor lehetséges büntetési célként a rettentést és példaadást, valamint a javítást határozta meg, ennek alapján a relatív elméletek hívének tarthatjuk a csongrádi követet.⁹⁸

Lónyai Gábor követutasítása szerint a halálbüntetés fenntartására szavazott, de úgy fejtette ki álláspontját, hogy azt értő fülek az eltörlés melletti állásfoglalásként is hallhatták. Ebbe tartozott az is, amikor az 1843. szeptember 2-ai országos ülésen a büntetés céljait felsorolta: javítás, példaadás és elrettentés. Egyértelműen a megelőzési elméletek jelszavait hangoztatta a zempléni követ.⁹⁹

Szentkirályi Móric két alkalommal, a halálbüntetési vitában és a kegyelmezési jog kapcsán is kifejtette elképzelését a büntetőjogi szankció céljáról. A másoknál is előfordult javítás és elrettentés mellé harmadikként az elégtételadást is beemelte: „Ad-e elégtételt a’ státusnak, nem! megfosztja az még egy embertől, ’s a’ megöltet vissza nem adja. És így a’ halálosbüntetés semmi józan czélnek meg nem felel.”¹⁰⁰ Somogy vármegye követe Somsich Pál a példaadás és a javítás mellett az elégtételt illesztette be a büntetési célok közé.¹⁰¹ Annak ellenére, hogy Pauler Tivadar az elégtételt célként megjelölő irányzatokat a relatív elméletek közé sorolta, Heller Erik alapján inkább az abszolút megközelítésekre utal ez a célmegjelölés.¹⁰² Ennek alapján a Szentkirályit és Somsichot is a mai terminológia szerinti vegyes irányzatokhoz célszerű sorolni.

Ghyczy Kálmán beszédében a büntető törvény céljaként a „büntetés”, valamint a javítás fordult elő. A felszólalást a Pesti Hírlap nem közölte le végig, pedig akkor az is kiderült volna, hogy Ghyczy a javítás kifejezést kiterjesztő értelemben használta és beleértette a halálbüntetéstől való félelem miatt el nem követett cselekményeket is.¹⁰³ Tehát nemcsak a speciális prevenciót, hanem az általános megelőzés fogalmát is bevonta ebbe a körbe. Itt a „büntetést” a mai terminológia szerinti meg-

⁹⁶ PH 1843/260, 435.

⁹⁷ PH 1843/276, 573; FAYER 1900. 26.

⁹⁸ PH 1843/277, 577; FAYER 1900. 26.

⁹⁹ PH 1843/280, 606; FAYER 1900. 158–161.

¹⁰⁰ PH 1843/277, 578; FAYER 1900. 41. 64.

¹⁰¹ PH 1843/279, 595; FAYER 1900. 56.

¹⁰² PAÜLER 1869. 38-39; HELLER 1924. 40-42.

¹⁰³ PH 1843/276, 573; FAYER 1900. 38.

torlás kifejezéssel azonosítjuk. Árnyalja viszont a képet Ghyczy Kálmán azon fel-fogása, mely szerint a halálbüntetés alkalmazása az önvédelem jogán alapul.¹⁰⁴ A fentiek alapján egyfajta vegyes teória képviselőjének tekinthetjük Komárom vár-megye követét.

Szemere Bertalan büntetési célokról a Pesti Hírlapban megjelent álláspontja több szempontból is lényeges. Egyrészt az idézett országgyűlési megszólalásai alapján majdhogynem a relatív elméletek képviselőjeként tűnt fel, hiszen javításról, ártalmatlanná tételről, példaadásról és elrettentésről szónokolt a kerületi ülés halál-büntetési vitájában. A különös résznél pedig olyan érvelést használt, ami kétségkí-vül a pszichológiai kényszer elmélet támogatására utalt.¹⁰⁵ Ezt a képet pontosítja viszont a büntetés jogalapjáról hangoztatott álláspontja, amely szerint a szabadság-nak és a békének a fenntartásából kell kiindulni. Mivel Szemere szakirodalmi munkássága alapján a vegyes irányzatok közé tartozó ún. emberi vagy polgári igaz-ság teóriájához sorolható be – a vegyes elméletek képviselői közé tartozik a Kos-suth lapjában megjelent állásfoglalásai alapján is.¹⁰⁶ Másik fontos jellemző, hogy egyedül Szemere megnyilatkozásából azonosítható konkrét irányzat, a generális prevenciót célul tűző Feuerbach-féle pszichológiai kényszer elmélet.

Báró Eötvös József a büntetőjogi jogkövetkezmény követelményeinél három célt jelölt meg: az elkövető tekintetében a romlástól való megóvást, a javítást, az állam vonatkozásában pedig a repressziót. Ez utóbbi megtorlásként is értelmezhető, ennél fogva Eötvös a főrendi táblán a vegyes irányzat képviselőjeként lépett fel. Ez a besorolás összhangban van a Lukács Móriccral közösen írt 'Fogházjavítás' című munkájában kifejtett nézeteivel.¹⁰⁷

7. Összegzés

A Pesti Hírlap hasábjain napvilágot látott büntetési elméleti kérdésekből az olvasó számára az tűnik ki, hogy a magyar politizáló társadalom majdnem egyértelműen és feltétlenül a mostani tipológia szerint relatívnak nevezhető teóriák mellett tette le a voksot, s képviselői elsősorban a bűnelkövetők javítására törekedtek. Ez a tü-körkép azonban legalább két okból is torzít.

Egyrészt a lap politikai mivoltából adódóan nem volt alkalmas elmélyült tu-dományos értekezések és ehhez kapcsolódó viták lefolytatására. Ebből következő-en a megnyilatkozók jelentős részének nem volt teljesen kialakult álláspontja a büntetési elméletek vonatkozásában, csak felszínes tudással rendelkeztek. Így a leginkább támogatható és leghumánusabbnak tűnő elméletet képviselték, a javítás teóriája mellett álltak ki. Az országgyűlési felszólalások esetében pedig hiába volt a

¹⁰⁴ PH 1843/276, 573; FAYER 1900, 35; HELLER 1924, 24–25; HORVÁTH 1981, 49–51.

¹⁰⁵ PH 1843/277, 580; PH 1843/279, 596–597; FAYER 1900, 47–51, 70.

¹⁰⁶ PH 1843/279, 596; FAYER 1900, 42; PAULER 1869, 54; HELLER, 1924, 33; HORVÁTH 1981, 78, 180–182.

¹⁰⁷ PH 1843/299, 775; HORVÁTH 1981, 192–193.

felszólalóknak kiforrott elméleti álláspontjuk, a politikai vita nem nyújtott lehetőséget az árnyalt megfogalmazásokra, a teljes elméleti apparátus felsorakoztatására. Emiatt az abszolút elméletekre utaló megjegyzések elsikkadtak. A diétán folytatott kodifikációs tárgyalások – mint minden politikai megszólalás – világos és határozott irányokat és elveket, sarkosabb állásfoglalást igényelt, mint egy szakmai vagy tudományos vita. A nagyon különböző előismeretekkel rendelkező követek előtt egyszerűen nem lehetett a vegyes irányzatok valamelyikével fellépni, mert elbizonytalanította volna a támogatókat.

Másrészt az országgyűlési tudósítások nem naplószerűek voltak, nem szó szerint és gyakran nem felszólalási sorrendben tudósítottak. Így olyan részek is kimaradtak, amelyek egy-egy követ álláspontját pontosabbá és árnyaltabbá tették volna. Ez történt Ghyczy Kálmán beszédével, ahol a szerkesztőség nem látta szükségesnek a kijelentéshez fűzött magyarázatot is közzétenni, holott abból kiderült volna, hogy a komáromi követ szóhasználatában a javítás mást jelent.

SZILVIA BATÓ

PRINZIPIEN BEZÜGLICH DER STRAFEN IN DER „PESTI HÍRLAP“ VON LAJOS KOSSUTH

(Zusammenfassung)

Die Pesti Hírlap hat vermutlich eine wesentliche Rolle in der Umgestaltung des „System der Strafen“ gespielt, bis jetzt ist aber noch keine umfangreiche Untersuchung über die in der Zeitung erörterten Fragen der strafrechtlichen Strafen durchgeführt worden. In den 365 von Lajos Kossuth redigierten Herausgaben wurden die Rechtsgrundlage und der Zweck der Strafe in jedem Teil der Zeitung besprochen. Die meisten Verfassern und der ländliche Adel haben die Besserung gemäß der relativistischen Theorien für den Zweck der Strafe gesehen. Aus den Artikeln der Zeitung kann man herausnehmen, dass Lajos Kossuth, Ede Zsedényi, Gábor Klauzál und Gábor Lónyai Befürworter der relativistischen Theorien waren: Abschreckung, Beispielgeben, Besserung gehörten zu den Zwecken. Bertalan Szemere, Móric Szentkirályi, Pál Somsich, Kálmán Ghyczy, József Eötvös waren für eine der gemischten Theorien. Man konnte keinen Verfasser finden, der ausschließlich Ansichten gemäß den absolutistischen Theorien gehabt hätte. Es ist aber zu bemerken, dass diese Feststellungen die damalige strafrechtliche Denkweise in Ungarn nicht völlig abdecken, da die politische Presse und ihre popularisierte Sprache nicht geeignet für tiefere wissenschaftliche Untersuchungen ist.